

состоит из 4 тематических групп имен: 1) христианские и славянские имена украинского антропонимического пространства, 2) наполовину этнические имена отдельных украинских территорий, 3) заимствованные имена эпохи глобализации, 4) имена новотвори.

Ключевые слова: генеалогическая основа, антропонимикон, антропонимы Украины, дохристианский, христианский, постхристианский этапы, личное имя.

Aleksieieva O. M. Modern anthroponimical system of Ukraine as a synthesis of historical, cultural and linguistic factors.

The article emphasizes that modern anthroponomical system of the Ukraine is a synthesis of historical, social, cultural and linguistic factors. Ukrainian anthroponomical system had been created for centuries. It is proved that its origins go back to Slavic linguistic culture. There are 4 groups of personal names: 1) bible and Slavic names, 2) half-ethnic names of some Ukrainian regions, 3) borrowed names during the epoch of globalization, 4) newly-created names.

Keywords: genealogical basis, modern state, anthroponimycon, American, Ukrainian anthroponyms, pre-Christian, Christian and post-Christian stages, discourses.

УДК 81'367.625

Ачилова О. Л.
Таврійський національний університет
імені В. І. Вернадського
(м. Сімферополь, АР Крим)

ДІЄСЛОВА ГОВОРИТИ, КАЗАТИ, СКАЗАТИ: АСПЕКТУАЛЬНІ І СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

У статті досліджено граматичні і семантичні особливості українських дієслів *говорити*, *казати*, *сказати*. Розглянуто питання видових пар зазначених дієслів з урахуванням їхніх лексико-семантичних варіантів. Установлено причини відсутності видових корелятивів для деяких ЛСВ аналізованих дієслів. Описано аспектуально-фазові модифікації дієслів *говорити*, *казати*, *сказати*. З огляду на особливості семантики цих дієслів виявлено специфіку їхнього вживання.

Ключові слова: дієслово, доконаний вид, недоконаний вид, видова пара, семантика, аспектуально-фазові модифікації.

Вивчення слов'янського дієслова складається з різних аспектів: граматичного, лексичного, а також стилістичного. Попри значну кількість праць, присвячених дієслівним категоріям і особливостям уживання дієслова, дослідження цієї частини мови не втрачають своєї **актуальності**.

Особливе місце в системі дієслова посідає граматична категорія виду. Дієслівний вид і пов'язані з ним категорії викликають інтерес лінгвістів уже не одне століття. Кількість розвідок, присвячених питанням виду, стрімко зростає, а разом із тим збільшується кількість проблем, що потребують розв'язання. У сучасному мовознавстві й досі залишаються відкритими питання видового інваріанту, статусу двовидових дієслів, зв'язку виду з іншими граматичними категоріями тощо. Виникають дискусії й щодо визначення видової пари, зокрема в межах лексико-семантичних груп дієслів. Так, М. Я. Гловінська описала парадигми виду і стану дієслів на позначення мовленнєвих дій [2], а О. І. Семіколенова розглянула видові пари дієслів мовленнєвого повідомлення у функційно-семантичному аспекті [4].

Метою цієї статті стало дослідження граматичних, лексичних і стилістичних особливостей дієслів *говорити*, *казати*, *сказати* для розв'язання таких питань: чи є ці

дієслова в українській мові видовими парами і чи існують стилістичні обмеження щодо вживання дієслів *говорити* та *казати*.

Як відомо, існують різні підходи щодо визначення категорії виду і видової пари. Зокрема Л. В. Щерба, В. В. Виноградов, О. М. Тихонов, О. А. Земська, Т. В. Булигіна та ін. вважають вид словозмінною категорією, а кореляти недоконаного і доконаного виду, відповідно, формами одного й того самого слова. З. Д. Попова, Г. А. Залізник, О. С. Кубрякова, В. О. Плунгян та ін. називають вид класифікаційною, або словотвірною категорією, а члени опозиції – різними словами. За М. Я. Гловінською, О. М. Ломовим, М. Ю. Чертковою та ін., вид є проміжною категорією, де видова пара, утворена суфіксальним способом, є словозмінним типом, а пара, утворена префіксальним способом, – класифікаційним типом.

В українському мовознавстві питання видових пар є актуальним ще й тому, що в Словнику української мови подано тільки вторинні видові пари, тобто дієслова доконаного виду (ДВ) та їхні кореляти недоконаного виду (НДВ), утворені шляхом вторинної імперфективації (у Словнику сучасної російської літературної мови в 17 т. подано видові пари НДВ I – ДВ I).

У цій статті за робоче прийнято визначення видової пари, запропоноване О. Я. Титаренко: “видова пара – це протиставлення дієслів різних видів (ДВ і НДВ), що мають тотожне лексичне значення і перебувають у відношеннях прямої словотвірної мотивації” [7, с. 28].

Видові пари утворюються в різний спосіб: за допомогою суфіксів (*переписати* – *переписувати*, *надати* – *надавати*), префіксів (*глухнути* – *оглухнути*, *читати* – *прочитати*), шляхом чергування звуків у кореневих морфемах (*збирати* – *зібрати*), зміною наголосу (*виміряти* – *вiмiряти*, *засипати* – *засiпати*), а також суплетивним способом (*ловити* – *пiймаєти*, *шукати* – *знайти*), за якого видові пари є різними за походженням словами й не мають морфологічних зв'язків.

Під час дослідження видових пар треба враховувати, що переважній більшості українських дієслів властива багатозначність, а тому кожний лексико-семантичний варіант (ЛСВ) дієслова може мати свою пару (або ж бути непарним). У цьому разі одне дієслово може входити до кількох різних пар. З огляду на розбіжності в самому підході лінгвістів до характеристики категорії виду серед аспектологів немає однаковості щодо кількості видових пар в одного дієслова. Наприклад, Г. А. Залізник і О. Д. Шмельов наполягають на можливості єдиної видової пари, а М. Ю. Черткова визнає неоднакову кількість пар у різних дієслів.

Для нашого дослідження проблема одиничності / множинності видових корелятивів не є принциповою, хоча саме вона стала причиною пошуку відповіді на запитання: видовою парою якого дієслова НДВ є дієслово ДВ *казати* – *говорити* чи *казати*? І чи можливо, щоб у двох різних за походженням дієслів НДВ була спільна видова пара ДВ?

Як відомо, у російській мові суплетивну пару *говорить* – *скажуть* вважають суто видовою опозицією [3, с. 70], що відповідає критеріям Ю. С. Маслова про видові пари. Критерій полягає в тому, що:

– дієслово НДВ може позначати ту саму подію, що й дієслово ДВ в контексті повторюваних подій;

– дієслово НДВ теперішнього часу може функціонувати замість дієслова ДВ минулого часу в контексті теперішнього історичного (сценічного).

В українській мові дієслово *казати* є спільнокореневим з дієсловом *казати* і первинним щодо нього (див. Словник українських морфем : *с-каз-а-ти*; для порівняння, “Словообразовательный словарь русского языка” подає дієслово *скажут* первинним мотиватором для багатьох похідних) [5, с. 168; 8, с. 423].

Щоб довести, що *казати* – *казати* і *говорити* – *казати* є двома видовими парами, розглянемо лексичні значення всіх трьох дієслів.

Порівняльний аналіз семного складу ЛСВ дієслів НДВ *говорити* і *казати* показав, що в них є такі спільні значення:

1) *говорити* 2. Усно висловлювати думки, погляди; розповідати про що-небудь. Пор.: *казати* 1. Передавати словами (думки, почуття тощо); висловлювати, говорити (у 2 знач.). Цьому значенню дієслів відповідає парне за видом *казати* 1. Передати словами думки, почуття тощо; висловитися, повідомити усно що-небудь; промовити. Наприклад:

1 а) *Брат говорив (казав) щось невпевнено (казав – багатократно-однократні відношення);*

1 б) *Василь говорить (каже) досить прості речі (казав – позиція нейтралізації, за якої можливою є взаємозамінність видів).*

2) *говорити* 4. Бути доказом чого-небудь, свідчити про щось, указувати на що-небудь; *казати* 3. перен. Свідчити про що-небудь. Пор.: *казати* 3. перех. і неперех., перен. Стати доказом, свідченням чого-небудь; зробити щось зрозумілим. У цьому значенні дієслова НДВ виражають процес, а не подію, а тому взаємозамінність видів є неможливою: по-перше, дієслова НДВ не можна вжити в теперішньому історичному, по-друге, не виникає багатократно-однократних відношень (спостерігаємо семантичну близькість за функціональної невідповідності).

Зіставний аналіз семантики дієслів *казати* і *казати* показує, що в них є такі спільні значення і відтінки значень:

3) *казати* 1. Розповідати що-небудь. Пор.: *казати* 1. розм. Розповісти.

3 а) *Щовечора дідусь каже нові казки. – Сьогодні дідусь казав нову казку (багатократно-однократні відношення);*

3 б) *Дідусь каже нову казку і засинає. – Дідусь казав нову казку і заснув (види взаємозамінні);*

4) *казати* 2. Наказувати комусь робити що-небудь. Пор.: *казати* 2. Наказати, звеліти, запропонувати кому-небудь зробити щось.

4 а) *Найнявсь – як продавсь: скажуть (кажуть) дверима скрипати, то скрипай (однократність / повторюваність);*

4 б) *Батько казав (каже) принести води (взаємозамінність видів).*

Як видно, ЛСВ дієслів *казати* і *казати* в пунктах 3 і 4 теж можна вважати видовими парами.

Зіставлення семантики дієслів *говорити* і *казати* виявило наявність таких спільних значень:

5) *говорити* 1 перен. Викладати думки, погляди (на письмі, в друкованих працях, картинах і т. ін.). Пор.: *казати* 1. Повідомити, викласти що-небудь письмово.

5 а) *У книжці автор метафорично говорить (казав) про політику країни (взаємозамінність).*

5 б) *У романі письменник неодноразово говорить про ці події. – У романі письменник казав про ці події (багатократно-однократні відношення).*

Проте ця видова пара потребує більш уважного дослідження. Як виявилось, застосувати обидва критерії до видової пари *говорити – казати* в значенні 'викладати думки на письмі' можна лише за умови суб'єкта-істоти. Якщо в процесі метонімізації суб'єкт-істота змінюється на неживого діяча, критерій взаємозамінності не спрацьовує:

5 в) *Газети завжди говорять про політику. – Сьогодні газета вперше сказала про політику (багатократно-однократні відношення);*

5 г) * *Ті книжки говорять про життя (у цьому разі дієслово не може функціонувати в теперішньому сценічному значенні, а лише в загальнофактичному). – *Ті книжки сказали про життя.*

б) *говорити* 2. Підказувати, провіщати що-небудь. Пор.: *казати* 4. розм. Наперед визначити те, що буде, станеться; провістити.

б а) *Ворожка говорить (сказала), щоб я був обережний (взаємозамінність видів);*

б б) *Мати завжди говорить, що все буде добре. – Вчора мати сказала, що все буде добре* (багатократно-однократні відношення).

Дієслова *говорити* і *казати* в пунктах 5 (за умови суб'єкта-істоти) і 6 є видовими парами.

Отже, дослідження видової парності дієслів *казати* – *говорити* – *казати* з урахуванням значень ЛСВ демонструє, що обидва дієслова НДВ є корелятами дієслова ДВ лише в одному значенні (п. 1). Дієслова *казати* і *говорити* мають ще по 2 значення, у межах яких корелюють зі *казати* як видовою парою ДВ (3, 4 і 5, 6).

Аналіз показав, що в деяких значеннях дієслово *говорити* не має видових корелятивів. Так, *говорити* 1 має значення потенційності: 'Мати здатність висловлювати думки, почуття; володіти мовою; // Володіти якою-небудь мовою'. У *говорити* 3. ('Вести бесіду; розмовляти') спостерігаємо семантику необмеженої тривалості. Дієслова з цією семантикою за своєю природою не можуть позначати подію, а тому не вступають у видову опозицію.

Семантична й аспектуальна близькість дієслів *говорити* і *казати* актуалізує питання про їхні аспектуально-фазові модифікації. Під фазовістю розуміємо "вираження обмеженості процесності тією чи тією часовою межею в діапазоні від моменту виникнення (початок) до завершеності (закінчення). Діапазон <...> може бути протяжним (початок – процес або процес – вичерпаність) і незначним, коли відстань від початку до кінця є стиснутою (синхронізація початку і кінця)" [6, с. 128]. Крім цього, аспектуально-фазова характеристика дієслів може означати трансформацію семантики в бік однократності або багатократності.

Розглянемо деривати ДВ дієслів *говорити* і *казати*. Треба відзначити, що словотвірна парадигма дієслова *говорити* налічує 21 похідну ДВ (*відговорити, договорити, заговорити, наговорити, обговорити, переговорити, проговорити, підговорити, поговорити, погоговорити, приговорити, розговорити, уговорити, виговоритися, відговоритися, договоритися, заговоритися, зговоритися, наговоритися, проговоритися, розговоритися*), а дієслова *казати* – 7 похідних ДВ (*відказати, доказати, заказати, наказати, переказати, підказати, приказати*).

Неоднаковими є й аспектуально-фазові модифікації досліджуваних дієслів. Так, похідні від дієслова *говорити* можуть передавати таку семантику:

- початку: *заговорити* 1, 4, *зговоритися* 3, *розговоритися*;
- певної тривалості: *відговорити, поговорити* 2, *поговорити, заговоритися* 1, *проговорити* 2;
- завершеності (результативності): *відговорити, договорити* 1, *наговорити* 2, 3, 4, *обговорити* 2, *переговорити* 1, 3, 4, *підговорити, виговоритися* 2, 3, *відговоритися, договоритися* 2, *заговоритися* 2, 3, *зговоритися* 1, 2, *переговоритися, проговорити* 1, 3, *проговоритися* 1, 2, *розговорити, зокрема й інтенсивної результативності, виговоритися* 1, *договоритися* 1, *наговорити, наговоритися, переговорити* 2;
- однократності: *проговоритися* 3.

Деривати від дієслова *казати* можуть передавати таку аспектуально-фазову семантику:

- завершеності (результативності): *відказати* 2, 3, 4, *доказати, заказати, наказати*² 2, *переказати* 2, 3, 4, 5, зокрема й інтенсивної результативності, *наказати*² 1, *переказати* 5;
- однократності: *відказати* 1, *наказати*¹, *переказати* 1, *підказати, приказати*.

Аналіз похідних від дієслів *говорити* і *казати* показав, що деривати дієслова *говорити* можуть передавати семантику початку, тривалості, завершення (результативності) і однократності дії, тоді як деривати дієслова *казати* виражають завершені або однократні дії. Припускаємо, що особливості аспектуально-фазової

семантики похідних від дієслова *говорити* зумовлені специфікою мотиватора: йому властиві такі семантичні ознаки, як потенційна процесність, протяжність у часі тощо (пор.: *довго говорити, говорити 3 години, говорити весь вечір – довго казати**, *казати 3 години**, *казати весь вечір**).

Дієслова *говорити* і *казати* характеризуються й особливостями слововживання. На думку Б. Д. Антоненка-Давидовича, “надуживання дієсловом *говорити* надає прикрої одноманітності стилю всього тексту” [1, с. 91]. Проаналізувавши різноманітні випадки вживання дієслів *говорити* і *казати*, автор робить такий висновок: “в класичній літературі й народному мовленні є нахил (за деякими винятками) ставити слово *казати* там, де є пряма мова або передається зміст повідомленого, висловленого: “щоб я хлопців у садочок не принадувала”, “що я – файна дівка” тощо; навпаки, там, де мовиться не про зміст, а про спосіб чи якість висловлювання, треба ставити дієслово *говорити*: “уміння говорити ясно й просто”, “по-німецькому говорити” [там же].

Отже, шляхом зіставного аналізу доведено, що дієслова НДВ *казати, говорити* в першому значенні є синонімічними і становлять видову пару з дієсловом ДВ *сказати*. Крім цього, дієслова *казати* і *говорити* мають ще по 2 значення, у межах яких корелюють зі *сказати* як видовою парою ДВ. Порівняльний аналіз аспектуально-фазових модифікацій дієслів *казати* і *говорити* демонструє, що похідні дієслова *говорити* можуть передавати семантику початку, тривалості, завершення (результативності) і однократності дії, а деривати дієслова *казати* виражають завершені або однократні дії, що зумовлене особливостями аспектуально-фазової семантики мотиваторів. У мовленні ці дієслова функціонують здебільшого як синоніми, однак подеколи їхнє вживання залежить від змісту висловленого.

Використана література:

1. Антоненко-Давидович Б. Д. Як ми говоримо [Електронний ресурс] / Б. Д. Антоненко-Давидович. – Режим доступу : <http://slovopedia.org.ua/34/53395/33248.html>.
2. Гловинская М. Я. Видовая и залоговая парадигмы у глаголов, обозначающих речевые действия [Електронний ресурс] / М. Я. Гловинская. – Режим доступу : <http://iling.spb.ru/typo/grammcat2003.html>.
3. Зализняк А. А. Введение в русскую аспектологию / А. А. Зализняк, А. Д. Шмелёв. – М. : Языки русской культуры, 2000. – 222 с.
4. Семиколенова Е. И. Видовые пары глаголов речевого сообщения: функционально-семантический аспект [Електронний ресурс] / Е. И. Семиколенова. – Режим доступу : http://librar.org.ua/sections_load.php?s=culture_science_education&id=477
5. Словник українських морфем : понад 45000. / Л. М. Полюга. – Вид. 3-є, допов. і випр. – К. : Довіра, 2009. – 554 с.
6. Соколов О. М. Основы имплицитной морфологии русского языка / О. М. Соколов. – М. : Изд-во Российского университета дружбы народов, 1997. – 204 с.
7. Титаренко Е. Я. Категория фазовости и вид русского глагола : монография / Е. Я. Титаренко. – Симферополь : Издательство “ДОЛЯ”, 2011. – 368 с.
8. Тихонов А. Н. Словообразовательный словарь русского языка : в 2-х т. – Т. 1 / А. Н. Тихонов. – М. : Рус. яз., 1985.

Ачилова Е. Л. Глаголы ГОВОРИТЬ, ГОВОРИТЬ, СКАЗАТЬ: аспектуальные и семантические особенности.

*В статье исследованы грамматические и семантические особенности украинских глаголов **говорити, казати, сказати**. Рассмотрен вопрос видовой пар указанных глаголов с учетом их лексико-семантических вариантов. Установлены причины отсутствия видовой корреляции для некоторых ЛСВ исследованных глаголов. Описаны аспектуально-фазовые модификации глаголов **говорити, казати, сказати**. С учетом особенностей семантики данных глаголов выявлена специфика их употребления.*

Ключевые слова: глагол, совершенный вид, несовершенный вид, видовая пара, семантика, аспектуально-фазовые модификации.

*Achylva O. The article investigates grammatical and semantic features of Ukrainian verbs **говорити, казати, сказати**.*

*It examines the issue of aspect pairs of these verbs with regards to their lexical semantic variants. The causes of absence of aspect correlates for some lexical semantic variants of the investigated verbs are determined. Aspectual-phase modifications of verbs **говорити, казати, сказати** are described. The article shows the specifics of the use of these verbs with consideration for characteristics of their semantics.*

Keywords: verb, perfect form, imperfect form, aspect pair, semantics, aspectual-phase modifications.

УДК 159.955:37

Бреславец Н. А.
Национальный педагогический университет
имени М. П. Драгоманова
(г. Киев, Украина)

ТЕХНОЛОГИЯ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ, КРЕАТИВНОСТЬ – ИННОВАЦИОННЫЙ КОМПОНЕНТ СИНЕРГЕТИЧЕСКОГО ПОДХОДА В ИНОЯЗЫЧНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Сфера образования находится в эпицентре социальных изменений, становясь одним из решающих условий ускоренных темпов социодинамики. В области образования должны доминировать процессы интенсификации и инноваций, в частности, на основе использования современных компьютерных и телекоммуникационных технологий, что позволит решить не только технические, материальные и финансовые проблемы. Применение технологии критического мышления, развитие креативности повысит интеллектуально-творческий потенциал обучающихся, позволит успешно разрешать психологические, управленческие и организационные вопросы в процессе профессиональной деятельности.

Ключевые слова: критическое мышление, креативность, синергизм, инновационные методы обучения, педагогическая традиция.

В процессе глобализации наблюдается высокая динамичность рыночной конъюнктуры, увеличение числа конкурентов, повышение скорости нововведения, стремительность внедрения новых технологий, что ведет к необходимости быстрого реагирования и принятия адекватных мер в управлении образованием, формирования современных профессиональных и ключевых компетенций, предоставляющих возможность молодому специалисту эффективно включиться в инновационную рыночную экономику.

В свете происходящих изменений в обществе встал вопрос преобразования педагогического процесса в высшей школе, применения и внедрения наряду с традиционными формами и методами обучения – инновационных, направленных на повышение готовности субъектов образовательного процесса к их саморазвитию и самосовершенствованию, организации педагогического процесса на принципах целостности и системности.

Инновации соответствуют всякой развивающейся общественной системе, отсутствие их указывает на консерватизм, застой. Инновационные процессы в системе образования отражают потребность общества в коренных преобразованиях в соответствии с постоянно изменяющимися требованиями общества и личности; а “научная инновация отражает самодостаточность всей науки и интеллектуальной деятельности в целом, моделирует ее